

هوشمندی در حذف: مقایسه تطبیقی اصل پرهیز از بیهودگی با فلسفه ذن در معماری ژاپن

۷ بهمن ۱۴۰۴ | سکرو

شاید در نگاه نخست، فاصله‌ی میان کویرهای خشک ایران و جنگل‌های بارانی ژاپن، پرناسدنی به نظر برسد. اما اگر از پوسته‌ی ظاهری عبور کنیم و به «جان» هنر برسیم، می‌بینیم که **مهراز (معمار)** کاشانی و استاد نجاری کیوتو، هر دو به یک زبان سخن می‌گویند؛ زبان سکوت، زبان حذف و زبان رسیدن به «هستی» از راه «نیستی».

در دنیای مدرن، شعار "Less is More" (کمتر، بیشتر است) را به «میس و ندر روهه» نسبت می‌دهند؛ اما قرن‌ها پیش از او، هنر ایران و ژاپن بر پایه این اصل استوار شده بود که: «زیبایی در انباشتن نیست، در زدودن است.» در مهرازی ایران، این اصل را «پرهیز از بیهودگی» می‌نامیم و در ژاپن، آن را در فلسفه «ذن» (Zen) و مفهوم «ما» (Ma) می‌جوئیم. این نوشتار، تلاشی است برای واکاوی این هم‌سخنی شگفت‌انگیز در دو سوی آسیا.

□ برای دریافت خدمات طراحی با رویکرد مینیمالیسم ایرانی (تلفیق مدرنیته و سنت)، آموزش‌های تخصصی و اجرا، از طریق پیوند (لینک) زیر در واتساپ یا تلگرام با تیم مهندسی سکرو همراه شوید: □

[پیام در واتساپ](#)

[پیام در تلگرام](#)

جدول تطبیقی: ایران و ژاپن

مهرازی ایران (پرهیز از بیهودگی)	مهرازی ژاپن (فلسفه ذن)	شاخصه واژه کلیدی
نیارش (سازه) و پیمون	ما (Ma - فضای خالی)	رویکرد به تزئین
آرایه باید کارکرد داشته باشد (سازه + زیبایی)	حذف تزئین برای رسیدن به خلوص	متزیال (ساخت‌مایه)
بوم‌آورد (احترام به ذات خاک و آجر)	وابی-سابی (احترام به نقص و کهنگی چوب)	ارتباط با طبیعت
درون‌گرایی (آوردن باغ به درون / میانسرا)	شاکیکی (Shakkei - وام گرفتن منظره)	نور
شکست نور با فخرومدین (بازی سایه)	نرم کردن نور با شوچی (کاغذ برنج)	

۱. فلسفه‌ی حذف: چرا «نبودن» بهتر از «بودن» است؟ □□

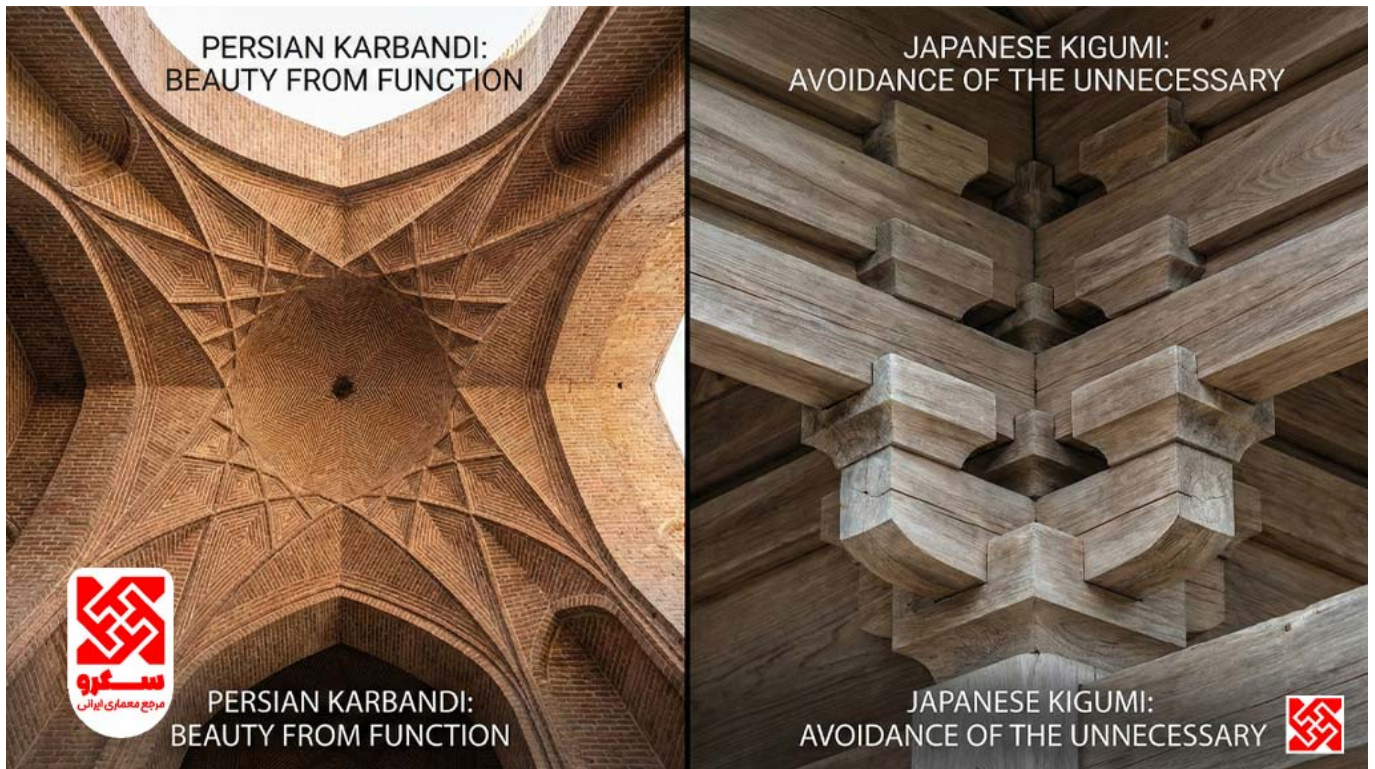
در **مهرازی (معماری)** ایران، هیچ چیز برای «نمایش» نیست. استاد کریم پیرنیا می‌گوید: «در معماری ایران، کار بیهوده انجام نمی‌شود.»

اگر گره‌چینی می‌بینید، برای زیبایی تنها نیست؛ برای مهار نور تند آفتاب و ایجاد حریم است. اگر کاشی‌کاری می‌بینید، برای عایق کردن بدنه‌ی آجری در برابر رطوبت یا گرماست. اگر **کاربندی** در زیر گنبد می‌بینید، برای انتقال نیروها (بار سقف) و

نظم‌دهی صوتی (آکوستیک) است.

اینجا «زیبایی»، زاییده‌ی «کارایی» است. مهرآز ایرانی، اضافات را می‌تراشد تا به گوهرِ خالصِ عملکرد برسد. در ژاپن، فلسفه «ذَن» نیز به دنبالِ «خالی کردن» ذهن و فضا از آشفتگی است. در اتاقِ چای (Chashitsu)، دیوارها خالی‌اند، جز یک طاقچه که شاید یک شاخه گل در آن باشد. این حذف، برای آن است که ذهنِ انسان رویِ «آنچه هست» تمرکز کند.

• نتیجه: هر دو مکتب معتقدند که شلوغی، مانع درکِ حقیقت است. ایرانی با «هندسه» به خلوص می‌رسد و ژاپنی با «سادگی طبیعی».

در هر دو فرهنگ، کار بی‌هوده انجام نمی‌شود. اگر گره‌ای در چوب یا قوسی در آجر می‌بینید، برای ایستایی است، نه فقط نمایش.

۲. «میانسرا» در برابر «ما»؛ ستایشِ فضایِ تهی

یکی از ژرف‌ترین شباهت‌ها، در درکِ «فضایِ خالی» است.

در فرهنگِ ژاپن، واژه‌ای دارند به نام «**ما**» (Ma). «ما» به معنای فاصله‌ی میانِ دو چیز، یا فضایِ خالی است که پتانسیلِ بودن دارد. در معماریِ ژاپن، فضایِ خالیِ بینِ ستون‌ها یا سکوتِ بینِ نت‌های موسیقی، از خودِ ماده مهم‌تر است.

در ایران، این مفهوم در «میانسرا» (حیاط مرکزی) متبلور می‌یابد.

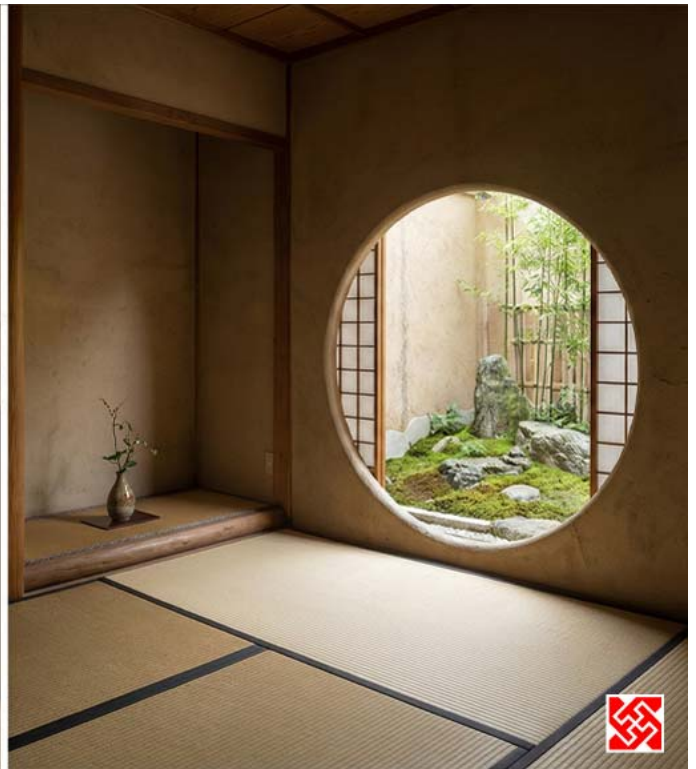
خانه ایرانی، دور تا دور یک «هیچ» ساخته می‌شود. این «هیچ»، تهی نیست؛ بلکه سرشار از آسمان، آب و درخت است.

• مقایسه:

◦ در ایوان ایرانی، ما فضایی نیمه‌باز داریم که نه بیرون است و نه درون؛ یک فضای گذار.

◦ در اینگاو (Engawa) ژاپنی (ایوان چوبی دور خانه)، نیز همین فضای بینابینی وجود دارد.

هر دو معماری، به جای ساختن «حجم»، به دنبال ساختن «فضا» هستند. آن‌ها دیوارها را کنار می‌زنند تا روح جریان یابد.

خانه ایرانی دور تا دور یک «هیچ» (میانسرا) ساخته می‌شود و خانه ژاپنی با مفهوم «ما» (فضای بینابینی) نفس می‌کشد.

۳. «بوم‌آورد» و «وابی-سابی»؛ راستگویی مصالح

در اصل «پرهیز از بیهودگی»، مهراز ایرانی هرگز مصالح را پنهان نمی‌کند یا دروغ نمی‌گوید.

اگر ساختمان آجری است، آجر را با گچ نمی‌پوشاند (مگر برای عایق). او با همان آجر، «خوآن‌چینی» (آجرکاری تزئینی) می‌کند. زیبایی از دل ذات مصالح بیرون می‌آید. این یعنی «صداقت در ساخت».

در ژاپن، این مفهوم با «وابی-سابی» (Wabi-Sabi) هم‌خوانی دارد. وابی-سابی یعنی دیدن زیبایی در نقص، کهنگی و اصالت مواد. چوب خام، سنگ نتراشیده و کاغذ دست‌ساز، ارزشمندند.

• همگرایی:

- در یزد، دیوار کاهگلی با گذشت زمان و باران خوردن، زیباتر و بوی‌ناکتر می‌شود.
 - در کیوتو، چوب سرو با گذشت زمان تغییر رنگ می‌دهد و اصیل‌تر می‌شود.
- هر دو فرهنگ، از مصالح مصنوعی و «بی‌هویت» بیزارند و به «بوم‌آورد» (محصول همان اقلیم) وفادارند.

هر دو فرهنگ از مصالح مصنوعی بیزارند. آن‌ها زیبایی را در ذات خاک و چوب و در گذر زمان بر روی آن‌ها می‌جویند.

۴. هندسه در برابر طبیعت؛ دو مسیر برای یک هدف

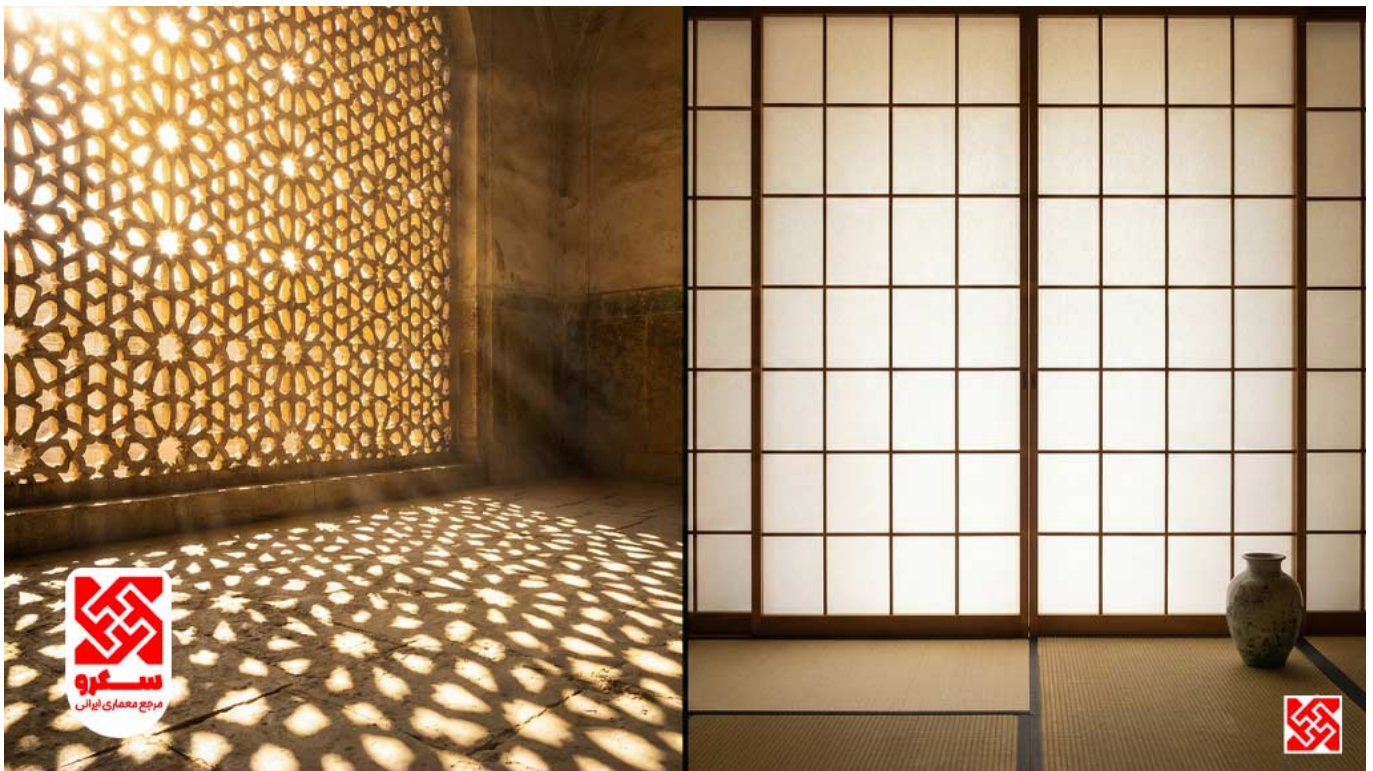
شاید تنها تفاوت ظاهری اینجاست:

- **مهرازی ایران** برای حذف آشفتگی، به «هندسه» پناه می‌برد. با استفاده از پیمون (مدول) و شبکه‌های منظم هندسی (گره‌چینی)، آشوب طبیعت را مهار می‌کند و نظم الهی می‌آفریند.
- **مهرازی ژاپن** برای حذف آشفتگی، به «طبیعت نامتقارن» پناه می‌برد. با پرهیز از خطوط صاف و خشک، سعی

می‌کند جزئی از طبیعت باشد.

اما هدف یکی است: آرامش.

هندسه‌ی ایرانی (مثل کاسه‌سازی در سقف) چشم را به مرکز و بالا هدایت می‌کند (وحدت). سادگی ژاپنی، چشم را به افق و باغ هدایت می‌کند (یگانگی با طبیعت). هر دو، ذهن را از "من" جدا کرده و به "کل" وصل می‌کنند.

ایرانی با هندسه، نور را می‌شکند و ژاپنی با کاغذ، نور را نرم می‌کند. هر دو به دنبال فضایی شاعرانه با نور هستند.

۵. نیارش هوشمند؛ زیبایی استخوان‌بندی

در اصل پرهیز از بیهودگی، «نیارش» (سازه) پنهان نمی‌شود.

در مسجد جامع اصفهان، دنده‌های آجری طاق‌ها (تویزه) کاملاً نمایان هستند. زیبایی بنا، همان استخوان‌بندی آن است. هیچ سقف کاذبی وجود ندارد که سازه را بیوشاند.

در معماری سنتی ژاپن نیز، ستون‌ها و تیرهای چوبی (Structure) کاملاً عریان و بخشی از زیبایی بصری فضا هستند. اتصالات چوبی (Joinery) بدون میخ، هم سازه‌اند و هم هنر.

این یعنی «هوشمندی در حذف». حذف لایه‌های اضافی نازک‌کاری و گذاشتن بار زیبایی بر دوش خود سازه.

فرجام سخن: درس‌هایی برای امروز

مقایسه‌ی «پرهیز از بیهودگی» و «ذن» به ما نشان می‌دهد که مینیمالیسم، سوغاتِ غرب نیست.

ما در ایران و ژاپن، قرن‌ها پیش آموخته‌ایم که:

- ثروت در داشتنِ اشیاءِ بیشتر نیست؛ در داشتنِ فضایِ باکیفیت‌تر است.
- هر خطی که می‌کشیم، باید دلیلی داشته باشد.
- پایداری یعنی ساختن با خاک و چوبِ سرزمینِ خود، نه وارد کردنِ شیشه و کامپوزیت.

امروز در طراحی‌های مدرن، می‌توانیم با الهام از این دو مکتب، خانه‌هایی بسازیم که پناهگاهِ آرامش باشند؛ خانه‌هایی که در آن‌ها، "خالی بودن" ترسناک نیست، بلکه فرصتی است برای اندیشیدن.

□ آیا می‌خواهید فلسفه و آرامش معماری کهن را در قالبی مدرن تجربه کنید؟ برای رایزنی (مشاوره)، طراحی و اجرای

پروژه‌های خاص، همین حالا از طریق پیوند (لینک) زیر با گروه مهندسی سکرو همراه شوید: □

[پیام در واتس‌آپ](#)

[پیام در تلگرام](#)

[اینستاگرام سکرو](#)

[یوتیوب سکرو](#)

واتس آپ سکرو

[تلگرام سکرو](#)

[پینترست سکرو](#)

[آپارت سکرو](#)

برای دانلود نسخه PDF این مقاله باید ثبت نام یا وارد حساب کاربری شوید.

[ورود / ثبت نام](#)